

Лук'яненко О.В. Релігійна та релігієзнавча освіта Великобританії: тенденції початку ХХІ століття / Олександр Вікторович Лук'яненко // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Суми, 2009.

Лук'яненко О.В.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

РЕЛІГІЙНА ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧА ОСВІТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: релігійна освіта, релігієзнавча освіта, англіканська церква, державна церква, відокремлення школи від церкви.

Анотація: У статті поданий короткий огляд сучасних тенденцій розвитку релігієзнавчої освіти Великобританії як можливий зразок досвіду для вирішення суттєвих українських проблем. Головна увага звернена на підходи представників держави, церкви та громадських організацій до доцільності введення та реформування релігієзнавства у школах.

Ключевые слова: религиозное образование, религиоведческое образование, англиканская церковь, государственная церковь, отделение школы от церкви.

Аннотация: В статье представлен короткий анализ тенденций развития религиоведческого образования в Великобритании как возможный образец опыта для решения насущных проблем Украины в соответствующей отрасли. Главное внимание уделено рассмотрению подходов представителей государства, церкви и общественных организаций к необходимости введения и реформирования религиоведения в школах.

Key-words: religion study, Anglican church, state church, school's secularization from church jurisdiction.

Resume: the current tendencies of religion study in Great Britain are given for discussion as probable example for solving same Ukrainian dilemmas. The main attention was paid for illustration of the reaction of the states men, clerics and NGO members on the subject of evolution of the religion study at schools.

Із переходом у нове тисячоліття людська свідомість реанімуються до цього часу забуті принципи взаємодії Людини і соціуму, Людини і Природи, Людини й Космосу. В основі подібної взаємодії після довго періоду домінування матеріалістичного мислення, фізичних концепцій світогляду, знову починають вбачатися теологічні принципи. На перші місця виходять категорії віри, духовності, пошуку добра, істини та краси. Проблеми етики за сутністю все більше наближаються до релігійної (зокрема, християнської) етики та моралі. Осторонь перетворень не залишаються навіть консервативні і, здавалося б,

сталі науки, такі як фізика, астрономія чи хімія. Дослідження науковців із відповідних галузей з Росії, Китаю, Японії та США впритул підходять до синкретизму наукового знання та релігійної думки [7]. Це питання на часі ставить ще й те, що 97% усіх досліджень сучасної науки присвячені неживій природі, 2% - живій, 1% - людині [9, С.177]. Із цього відсотку переважна більшість досліджень присвячені людській фізіології, полишаючи поза увагою духовну складову людської сутності.

Релігійне життя іде поруч із життям соціальним, доповнюючи його, особливо там, де залишилися значні прогалини після зникнення всеохоплюючих систем управління масами, породжених тоталітарними та авторитарними режимами ХХ століття. Специфічного впливу зазнає система освіти. Здебільшого, відокремлена від церкви офіційно, школа не може не торкатися проблем віри. Вони постають під час вивчення предметів гуманітарного циклу (історії, літератури), природничих наук (у сфері вирішення проблем походження людини), мистецтва (музики, малюнку) тощо. Ще більше питань породжується взаємодією шкіл із різними благодійними організаціями, фондами та установами, які, здебільшого, не цураються визнавати місіонерського забарвлення своїх устремлінь.

Українська держава Основним Законом відокремила державу від церкви, розмежувавши їхній вплив і на систему освіти, залишивши за останньою інституцією право організувати специфічні навчальні заклади релігійного спрямування. Та не вщухають дебати у колах науковців, освітян, небайдужих громадян з приводу введення до програми загальноосвітньої школи курсу християнської етики та моралі чи то варіативних курсів релігієзнавства. Доволі відкритими здаються плани представників «офіційних» православних церков щодо поступового підпорядкування шкільної системи канонам та догматам православ'я, поступово повертаючи собі звання офіційної державної церкви. Підкріплюють цю точку зору події з українського релігійно-політичного життя. Зокрема, це заяви Президента Віктора Ющенка, в яких проводяться неоднозначні паралелі із Козацькою Державою Б.Хмельницького, де Православ'я відіграло роль державної церкви [10; 14]. Особливо

неоднозначно тлумачаться висловлювання Президента на кшталт: «Україна не буде незалежною державою до того часу, поки не буде утворена Єдина Помісна Церква, незалежна від Московського Патріархату» [11, С.4]. До цього варто додати ажіотаж навколо святкування 1020-ї річниці хрещення Київської Русі, заяви Вселенського патріарха Варфоломія I про приналежність України до сфери впливу Константинопольського апостольського престолу із планами співпраці з Українською державою [6; 8; 15]; існування на противагу цьому великої кількості рекли у Києві із зображенням Російського патріарха Алексія I «Україна вітає СВОГО патріарха!» та втручання підлеглої ним церкви у політичне життя держави, та відкриті звинувачення з приводу надмірного втручання української держави у справи церкви предстоятеля Кіпрської Православної церкви [9]. Перераховані вище факти лише липня 2008 року говорять про злободенність аналізу проблеми співіснування суспільства і церкви. А особливо у контексті діяльності такого соціального інституту як школа.

Ще з часів Римської імперії у Європі закріпився принцип «*Cuius region, eius religio*» – чия влада, того і релігія. Це зумовило зрощування держави і релігії у один організм, що у подальшому характеризувався запеклою боротьбою духовної та світської влади за першість. Це зумовило народження національних релігій, які стали асоціюватися з тією чи іншою територією, стаючи невід’ємною ознакою їхнього політичного суверенітету. Та часи, коли релігійне вільнодумство вважалося кроком до державної зради пішли у минуле. Європа пішла шляхом об’єднання на засадах полікультурності. Вона передбачає безперешкодний розвиток поглядів про культурно неоднорідне суспільство, орієнтованого на свободу вираження власного досвіду, що не може не впливати на формування відповідної політики національних та культурних меншин [5, С.13]. Розширення Європи і її відкритість до політичних перетворень одночасно відкрила Старий світ для змішування релігійних світоглядів. На сьогодні світова спільнота притримується тенденцій забезпечення рівноправності усіх національно-релігійних меншин. Європа не обходиться без «озирання» на провідного геополітичного гравця, якими нині є

Сполучені Штати Америки. Адміністрація США з 1998 активно застосовує у світі «Акт про Міжнародну релігійну свободу» [13, С.38]. Звичайно, цілі його введення не є однозначними. Та Стара Європа без її згоди була розподілена по країнам згідно запропонованої класифікації держав відповідно до внутрішнього становища релігійних об'єднань:

- 1) тоталітарні держави (які повністю контролюють релігійне життя віруючих);
- 2) держави із вираженою ворожістю до релігій;
- 3) країни, у яких ігнорують переслідування за релігійні переконання;
- 4) країни із діючим дискримінаційним законодавством;
- 5) держави, у яких законодавчо закріплені «секти».

Окремих більш широких тлумачень Акт не надає, що розв'язує руки його творцям у «подоланні» неправомірного становища віруючих у будь-якій точці Земної кулі. Та ситуація з релігійністю Європи доволі специфічна. Французькі релігієзнавці характеризують її як віра без приналежності та приналежність без віри (believing without belonging and belonging without believing) [2, С.53]. Через це Європа, яка разом із «загальною європеїзацією» робить кроки по змішуванню, примиренню та інтеграції різних віросповідань, нагадує клаптикову ковдру, сплетену із великої кількості релігій. Порівняння показників за 20 років (з 1981 по 2001) дає цікаві результати. Кількість безрелігійних осіб зросла на 7,5% (з 13% до 20,5%). Зменшилась кількість і тих, хто номінально відносив себе до певної релігійної групи (явище приналежності без віри, про яке ми згадували раніше: із 85% у 1981 році до 75% у кінці ХХ століття). Кількість «офіційних» послідовників вже традиційних для Західної Європи релігій постійно змінюється: зменшилась кількість католиків (із 55 до 51%), протестантів (із 29 до 22%); колоритності додають 3% православних, 3% мусульман та 0,5% юдеїв...

Згідно соціологічних досліджень 2005 року релігійна ситуація всередині ЄС залишається складною (не дивлячись на те, що лише 4% європейців декларують себе атеїстами, а 18% відповіли, що не знають, чи існує Бог, все ж

більшість громадян об'єднаної Європи через посилення процесів секуляризації протиставляють себе Богу [19, С. 56-57]). Хоча, як стверджує філософ М.Еліаде, більшість подібних «невіруючих» європейців продовжують вести себе доволі релігійно, не помічаючи та не усвідомлюючи цього [16, С.300]. Зазвичай, це виявляється у дотриманні одвічних прикмет, що майже на підсвідомому рівні виконуються чи не кожним представником людської раси. Та це аж ніяк не впливає на рівень релігійності, який постійно знижується.

Велика Британія увійшла у XXI століття із доволі тісними контактами держави та церкви, що доволі характерно простежується у відповідній політиці змінних кабінетів. Це видно не лише з законодавчих актів, а й з особистого життя перших осіб країни (так сини колишнього прем'єр-міністра Тоні Блера навчалися у римо-католицькій Лондонській школі ораторів (Roman Catholic London Oratory School)).

Держава бере на себе відповідальність за функціонування шкіл релігійного спрямування. Це не є дивним, бо через специфіку власного національного історико-культурного розвитку Англії релігію як дисципліну уведено до стандартних програм загальної освіти [3, С.158]. Перерву на ранкову молитву офіційно виокремлено у навчальному графікові учнів загальноосвітніх шкіл. До 1988 року кус релігії на законодавчому рівні входив до базового академічного ядра (куди також входили англійська мова та література, математика і фізичне виховання). Навіть після проголошення «Акту про реформу освіти» і зміні базового ядра, релігія зберегла свої позиції, натомість місце фізичного виховання посіло природознавство.

Звичайно, багато в чому акценти при викладанні предметів релігієзнавчого змісту зміщуються. Так очевидним видається той факт, що церква не виступає більше проти наукового знання, а всі попередні протиріччя кваліфікуються «непорозуміннями». Можливо, через те, що на думку апологетів релігійної освіти, «ніяке наукове відкриття не може похитнути релігійної віри, бо вони розташовані у різних площинах» [4, С.168], а сучасна офіційна церковна філософська думка шукає шляхи глибшого проникнення до наукових знань. Взяти хоча б останні заяви головного астронома Ватикану священника Хосе

Габріеля Фунеса, який говорить, що віра в інопланетян не суперечить Біблії, натомість той, «хто заперечує це, тим самим обмежує всесильність і всемогутність Бога» [12, С.25]. Звичайно, це можна розцінювати як черговий вдалий стратегічний хід у завоюванні ширшого кола прозелітів. Та навіть за цих умов він підштовхує нас до укорінення в думці про претензії Церкви на відродження домінування в системі цінностей людини постіндустріального суспільства.

На початку нового тисячоліття, під час перегляду державного стандарту освіти, британське суспільство опинилося у колі нових дебатів з приводу доцільності релігійного виховання. Зокрема представники християнських церков (англіканської та римо-католицької) виразили «глибоке розчарування» через невелику кількість годин, виділених на духовне та моральне виховання англійських школярів згідно проекту нового Держстандарту. Так згідно спільної заяви двох (фактично догматично протилежних) церков, ними вимагалось ґрунтовніше вивчення моральних (читайте релігійних) принципів у курсах валеології, особистої, соціальної громадянської та правової освіти. Донедавна речником цих цієї позиції виступав покійний кардинал Бейзіл Х'юм, який вважав, що найголовнішою метою школи є випуск дітей у світ зі здоровим моральним баченням та почуттям взаємодопомоги і служіння іншим [18]. А, отже, навчально-виховний процес логічно має бути підпорядкований християнській моделі освіти.

Опозиційні думки з цього приводу лунають з боку захисників демократичних свобод. Серед них оглядач новин освіти каналу Бі-Бі-Сі Майкл Бейкер. На його думку, релігія та освіта складають вибухонебезпечну речовину. Не заперечуючи високого рівня викладання у релігійних школах, він, однак, виходить виключно з позицій захисту громадянських прав та свобод.: оглядач каналу ВВС питає, чи повинні платники податків оплачувати рахунки шкіл церковних деномінацій окремих духовних та моральних практик, вбачаючи у цьому витoki релігійної поляризації та погіршення взаєморозуміння всередині місцевих громад

У контексті цих подій журналіст ВВС Майкл Бейкер ставить риторичне питання «Що є головною метою школи: підготувати майбутнього робітника? Чи, можливо, просувати релігійні вірування?» [19]. Це питання доволі злободенне, з огляду на те, що освіта в сучасному британському суспільстві перейшла з категорії соціального права, що надавалося підлеглим Англійської Корони, до категорії основного засобу, що здатний гарантувати стабільно високий прибуток в умовах динамічного суспільства ринкових відносин. А тому церковне бачення навчально-виховного процесу важко перетинається з новою філософією змісту британської освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондаренко А. Бойова нічия / А.Бондаренко // Український тиждень. – 1-7 серпня 2008 р. - №31. – С.22-23.
2. Віллем Ж-П. Європа та релігії. Ставки ХХІ-го століття [пер. з фр.] / Ж-П. Віллем.– К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. – 331 с.
3. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже веков: Учебное пособие / Борис Львович Вульфсон. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2006. – 235 с.
4. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге ХХІ века / Борис Львович Вульфсон. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.
5. Дрожжина С.В. Культурна політика демократичного суспільства в контексті мультикультуралізму / С.В. Дрожжина // Вісник ДонНУЕТ. Гуманітарні науки. – 2008. – №2. – С.13-19.
6. Зустріч Його Всесвятості Вселенського Патріарха Варфоломія І // Ефір 5 каналу. – 25 липня 2007 року.
7. Коханевич М.Т. Наука открывает, что есть Творец, Троициный Бог. новое миропонимание. Понимание Мира – планеты Земля – как Живой и Разумной Сущности – «Божества», детьми которого мы являемся / М.Т. Коханевич. – Черновцы, 2008 – 347 с.
8. Маринович М. Розійтись, щоб об'єднатись / М.Маринович // Український тиждень. – 1-7 серпня 2008 р. – №31. – С.2.
9. Миание М.Ю., Опивалова А.В. Проект «Духовное возрождение человека и общества» / М.Ю. Миание, А.В. Опивалова.// Ціннісні пріоритети у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти: Матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції 3-5 жовтня 2007 р, м. Луганськ. Ч.1. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – С.176-180. - 64
10. Підсумкова розширена прес-конференція Президента України Віктора Андрійовича Ющенка // Ефір 5 каналу. – 24 липня 2008 року.
11. Релігійне життя України // Релігійна панорама. – 2008. – №5. – С. 2-23.

12. Релігія в сучасному світі // Релігійна панорама. – 2008. – №5. – С.24-36.
13. Скалацька О.В. Релігійна свобода як фактор вирішення релігійних конфліктів / О.В. Скалацька. // Науковий вісник. Серія «Філософія» / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Х.: ХНПУ, 2008. – Вип.26. – С.38-45.
14. Солодько П. Право бути собою / П.Солодько // Український тиждень. – 1-7 серпня 2008 р. - №31. – С. 50-51.
15. Солодько П. ТЕОполітика / П.Солодько // Український тиждень. – 1-7 серпня 2008 р. - №31. – С. 42-44.
16. Элиаде М. Священное и мирское в современном мире // Поликарпов В.С. История религий. Лекции и хрестоматия / М.Элиаде . – М.: «Гардарика», «Экспертное бюро», 1997 – С. 298-305.
17. Baker Mike. Do religion and schools mix? // Офіційний сайт новин BBC [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті: http://news.bbc.co.uk/1/hi/education/features/mike_baker/1199054.stm
18. Churches say schools lack spiritual dimension // Офіційний сайт новин BBC [Електронний ресурс] / Режим доступу до статті: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/education/383268.stm
19. Zycinski Josef, Abp. Can a pluralistic Europe be Christian? / Abp.Josef Zycinski // Christianity and United Europe [Edited by Eugeniusz Cyran, Rev. Andrzej Czaja, Piotr Gutowski]. – Lublin: Wydawnictwo Kul., 2006. – P.43-59.